

Между Троянската война през XIII и началото на VIII в. пр. Хр. елините окончателно усвояват пространството от остров Крит на юг до Северна Егеида и от остров Керкира на запад до малоазийския бряг на изток. Този процес може да се разглежда като вътрешна елинизация на тази обширна територия. По това време от писмените извори изчезват траките от островите Лемнос, Тасос, Наксос, Имброс и Самотраки, както и от континентална Гърция (Тесалия, Беотия, Атика, Фокида), които са изтласкани или елинизирани.

Външната елинизация е продължение на вътрешната и укрепва елинството през VIII - VI в. пр. Хр., когато се разгръща т. нар. Велика гръцка колонизация. Тя е културно-историческо опознаване и сближаване в нови междуетносни социо-културни и езикови отношения, извънредно плодотворни за трите тракийски крайбрежия на Черно, Мраморно и Северно Егейско море.

През VIII - VII в. пр. Хр. елините идват по тракийските крайбрежия като апойкисти, т. е. като хора, отделили се от своя роден ойкос (дом), от своя град-майка, метрополията. Настрани от него те съграждат свое ново селище, апойкия. Апойкии възникват по тракийските крайбрежия на Егейско, Мраморно и Черно море. Тук най-напред се проявяват йонийските елини от западния бряг на Мала Азия, тъй като техните полиси първи сред всички останали укрепват, а след тях - дорийските елини.

С изключение на останалите чисто тракийски царски резиденции - пристанището Калпе, което лежи на южния черноморски бряг край Хераклея Понтика (дн. Ерегли), и на Салмидесос (дн. Къйъкьой/Kiyüköy), който се намира на западния черноморски бряг, съжителството между заселници и заварени жители започва и продължава в условията на взаимно сближаване и достига равнището на непреднамерен синкретизъм. Той се извършва не само в крайбрежните двукултурни райони, но и във вътрешността на европейска и на малоазийска Тракия.

По егейския бряг елините се появяват към края на VIII, а по черноморския и мраморноморския - към края на VII в. пр. Хр.

В центъра на "Тракия на моретата" стои Истанбул (ант. Бизантион - Константинопол), основан през VII в. пр. Хр от дорийски апойкисти от Мегара. Първият голям град на север от Бизантион е Созопол (ант. Apollonia Pontica), основан в края на VII или през първата половина на VI в. пр. Хр. от йонийски

преселници от Милет. През VI в. пр. Хр. от дорийски гърци е основан Несебър (ант. Mesembria). Те се настаняват в тракийски царски резиденциален център на полуострова. Селището носи името на владетеля Мелса в комбинация с тракийската дума за „град“ bria.

На север от Стара планина най-значителният град е Варна (ант. Odessos). Топонимът принадлежи към палеобалканския субстратен езиков пласт от втората половина на III хил. пр. Хр. и доказва дълга селищна приемственост. Милетските заселници се настаняват тук в началото на VI в. пр. Хр., за да поставят началото на една богата история.

На север от Одесос са образувани колониите Балчик (ант. Дионисополис), Каварна (ант. Bizone) и Мангалия (ант. Kalatis), чието име вероятно принадлежи на палеобалканския предгръцки субстрат. Калатис, основан през VI в. пр. Хр. от апойкисти на Хераклея Понтика, е дорийски град като Месембрия и като нея е свързан с тракийския си хинтерланд, представен тук с импозантен некропол с около 100 могили. Пристанището му е винаги с голяма акватория и с нарастващо значение за мореплаването чак до V - VI в., когато градът също става епископски център в границите на Византия.

Средище на епископия е и град Констанца (ант. Tomi), разположен над Калатис и създаден от милетски апойкисти още през втората половина на VI в. пр. Хр. върху полуостров с отлични възможности за пристанища. Силната гетска съставка на населението му е изрично документирана от заточения знаменит римски поет Публий Овидий Назон в края на I в. пр. Хр.

Истрос (ант. Istros) е единственият град от Западното Черноморие, който е окончателно изоставен към средата на VIII в. и животът му се прекъсва. Той е основан при устието на р. Дунав и носи неговото тракийско име. Действията на местните царе, съседи на милетската апойкия, са най-добре документирани в надписите за периода III - II в. пр. Хр. Големите тракийски некрополи наоколо и археологическият материал от разкопките поставят Истрос сред най-активните центрове на трако-елинските търговски и културни взаимодействия.

Когато се върви на изток по егейското крайбрежие към Бизантион, първият град е Амфиполис (Amphipolis), основан от атиняните едва през V в. пр. Хр. Предколонизационната история на района е свързана с династията на траките едони (Edones). Старото име на о. Тасос, който лежи в морето на юго-изток от Амфиполис, е Едонис (Edonis).

Проучванията доказват, че Великата богиня-майка е почитана тук като Артемида (Artemis) „приемаща жертвоприношението на бик“, т. е. на зооморфния образ на

своя Син Загрей-Дионис. Култът към едонския цар-жрец Резос (Rhesus) свързва селищата по цялата егейска брегова ивица чак до Бизантион и показва жизнеността на местната религиозна традиция. Тракийската Велика богиня-майка Бендида (Bendis), която е елинизирана и изравнявана по тези земи най-често с Артемида, е документирана и в Кавала (ант. Неаполис), пристанището на Филипи (Philippi) и в самия град и на о. Тасос.

Абдера е елинска колония (апойкия), разположена източно от устието на р. Места. Отношенията с околните партньори проличават от ранното монетосечене на тукашния царски дом на траките дерони (Derrones). Те произвеждат едни от най-добрите емисии и са увековечени от Пиндар. Той написва Дерайнос (Derrainos) - възхвален химн на Аполон, който носи прозвището на елинизираното местно соларно божество.

В изворите са описани и други траки от региона, каквито са бистоните (Bistones). Те се славят със своя цар Диомед, чийто знаменити кобили се хранят с човешко месо.

На крайморския егейски път, наречен през римската епоха Via Egnatia, който свързва Адриатическия бряг при Дурас (ант. Dyrrahion) с Бизантион-Константинопол, лежи Мароней (при дн. с. □ Мароней на юг от дн. Комотини). Другото име на града е Ismaros, което е и название на планинския масив, но топонимът е сигурно пряко произведен от Марон - царят-жрец на киконите в „Одисея“.

На изток от устието на р. Марица Омир отбелязва Енос (ант. Ainos, дн. Енез в Европейска Турция), чието тракийско име е Полтимбриа (Poltymbria), т. е. градът на Полтис (Poltyis), легендарен цар-жрец. Енос е родно място и на друг прочут троянски съюзник, тракийския цар Пейрой (Peiroos), и остава изходен пункт за много военни начинания. През римската епоха той запазва статут на свободен град и благодарение на пресечния пункт на Егнатевия с Маричиния път не изгубва значението си и през византийското средновековие. Градът е средище на почитта към Дионис, на антроподемона Резос и на Хермес, който е и негов покровител, още през VIII в. пр. Хр., когато в него се заселват апойкисти от северното крайбрежие на Мала Азия.

След Енос егейският крайбрежен път се превръща в пропонтийски, защото върви по северния бряг на Мраморно море, за да мине през няколко тракийски селища преди да достигне Мармара Ерегли (ант. Perinthos в Европейска Турция). Предгръцкото име на града е запазено и от заселниците от остров Самос през първата половина на VI в. пр. Хр., още повече че апойкията е дълбоко обвързана

както с траките от Странджа планина, чийто земи пресича основен път с изход при Аполония Понтика, така и с Одриската държава. Една от неговите главни царски резиденции, в която се пази и хазната на династията, се намира на близката, северозападно разположена Свещена планина (Хиерон орос, дн. Текир даг).

В археологическия пейзаж на региона, маркиран от селища и надгробни могили (все още непроучени), се вписва и източно разположеният тракийски царски град Силиври (ант. Selymbria в Европейска Турция). Трако-елинските взаимоотношения тук започват в началото на VI в. пр. Хр., когато преселници от Мегара създават своята апойкия, и продължават през цялата античност.

Заедно с Перинт и Бизантион Селимбрия се вписва в дъга, която обхваща Пропонтида до южните ѝ брегове, където е разположена малоазийска Тракия с Витиния (Bithynie). Ако дъгата се продължи на запад до Енос тя ще се надвеси и над Тракийския Херсонес (дн. Галиполски полуостров). Той и отсрещният му малоазийски бряг са осеяни със стари тракийски селища. Тяхната елинизация се разгръща през VI и V в. пр. Хр., особено когато повечето пристанищни градчета влизат в сферата на политическото и на военното влияние на Атина.

Голямата контактна зона, покриваща Мала Азия и Европейския Югоизток, функционира от неолитната епоха заради пътищата по море, а през III - II хил. пр. Хр. се превръща в терен на етно-културни и културно-езикови отношения между различни общности, сред които най-активни са тракийската и фригийската. Поради това тя може да се нарече и трако-фригийска.

Характеризирана с най-високо напрежение на историческата динамика благодарение на елините, тази зона образува и гръбнака на римската провинциална уредба от II в. насетне. Романизацията и урбанизацията на Горна Мизия (Moesia Superior) и Долна Мизия (Moesia Inferior) и Тракия, по-късно и на Дакия (Dacie), подготвят Севера на тракийското пространство за едно състояние, което Югът и крайбрежията са вече в значителна степен достигнали, благодарение на елинизацията. Структурирането на римските провинции, техният градски начин на живот и регламентираните отношения със селските области създават през II - III в. спокойната обстановка на проспериращата Империя, която представлява и първият опит за търпимост и лоялност в рамките на древната обединена Европа.

Валерия Фол, Калин Порожанов

Литература